

Zrcadlo moci. Pilíře moci Napoleona Bonaparta ve vizuálním umění

Marian Hochel – Marta Pavlíková: *Zrcadlo moci. Pilíře moci Napoleona Bonaparta ve vizuálním umění*. Praha: Národní památkový ústav, 2018. 327 s. ISBN 978-80-7480-115-0.

Kniha *Zrcadlo moci* představuje otevření „nových obzorů“ při zkoumání napoleoničtiny na území České republiky prostřednictvím mobiliárních fondů hradů a zámků a v juxtaopozici se zahraničními sbírkami muzejní a galerijní povahy.¹ Je pokračováním úspěšného díla autorské dvojice, která staví na spolehlivé bázi základního výzkumu, aby poté předložila novou vědeckou interpretaci známých, neznámých i opomenutých napoleoničtiny z mobiliárních fondů Národního památkového ústavu.² Otázka Napoleona Bonaparta a jeho prezentace ve vizuálním umění je již dvě stě let předmětem všestranného bádání. Tentokrát však Marian Hochel (autor textů) a Marta Pavlíková (autorka fotografické dokumentace a obrazová editorka) posunuli analýzu obrazu Napoleona I. nejen do dobových souvislostí, ale především do roviny obsahové analýzy umělecké interpretace ve smyslu „ikonosféry“ Napoleonova mytického významu.

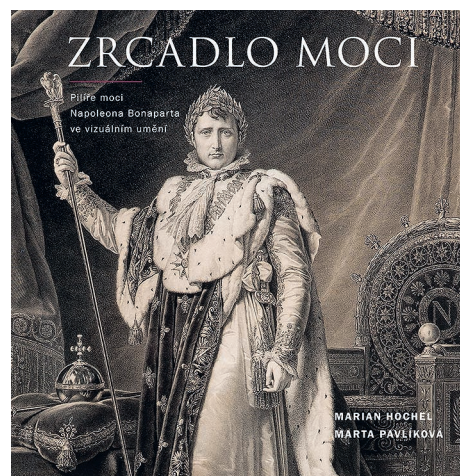
Abyste se ozejmilo sledované tematické rozpětí s dominancí fenoménu „vůle k moci“, autoři nás na solidní východiskové bázi obeznávají s tím, jak se historicky i v současnosti nakládá s ikonografií Napoleona v umění. Východiskem jsou dobové dokumenty o předmětech a způsobu instalace vybraných památkových objektů, ve kterých jsou dodnes napoleoničtiny uchovávané, například autentické osobní předměty Napoleona z Elby na zámku Kynžvart nebo sbírka napoleoničtiny z pozůstalosti rodu Blücherů na zámku Raduň a další. Nový, aktuální přístup k prezentaci přitom autoři naznačili v kapitole „Napoleoničtiny v soudobé muzejní výstavní praxi“, ve které se zabývají již možnostmi nejen tradiční interiérové instalace na instalovaných památkových objektech, ale též metodologickými otázkami expozic a temporálních výstavních projektů v muzeích a galeriích.

Kromě dokumentace současného pohledu na prezentaci napoleoničtiny však publikace mapuje i současný stav poznání a interpretace osobnosti Napoleona Bonaparta v oblasti vědeckého výzkumu, a to včetně přehledu o současném stavu bádání. Vrací se též ke kolokviu na korsické univerzitě (2013), jehož hlavním tématem byla „Ikonografie mytické postavy Napoleona“, ale zejména k důležitým podnětům 16. mezinárodního napoleonského kongresu ve Vídni v červenci 2018 pod názvem „Císařství a orli: Napoleon a Rakousko“, v rámci kterého autor prezentoval svůj příspěvek „Napoleoničtiny jako medi-

átor historické paměti v hradozámeckých fondech v zemích Koruny české“. Zaměřil se na téma francouzsko-rakouského sblížení, utuženého v roce 1810 aliancí panovnických rodů Habsburků a Bonapartů, protože právě tato skutečnost měla podstatný vliv na sběratelství české a rakouské aristokracie, jak je to zřejmé z fondů památkových objektů ve správě Národního památkového ústavu.

Autor hledá v knize nový a zřetelný cíl: odhalit jádro Napoleonovy reprezentace v různých oblastech a funkcích prostřednictvím vizuálního umění. Svůj záměr sleduje v šesti stěžejních kapitolách, v nichž analyzuje problematiku přes průhled, ve kterém se objevují a propojují fenomény „vůle“ a „moci“. Autor se v souladu se svou přísnou disciplinovaností v roli badatele již v úvodu soustřeďuje na definici jejich spojení. Protože ani v této knize Mariana Hochela (autora textové části) se nejedná jen o prostý soupis napoleoničtiny ve sledovaných mobiliárních fondech či profesionální katalogizování artefaktů, autor začíná svůj analytický soubor interpretací kapitolou „Zrození vůle k moci: Nietzscheho Napoleon“. Tím otevírá pohled na Napoleonovu osobnost, pozitivu i negativu, která se ozývá nejen ve velkých reprezentačních malířských dílech, ale i v artefaktech každodennosti nebo v jejím negativním ztvárnění. Není to náhoda, že v publikaci nacházíme odkazy na koncepty filozofů a intelektuálů Napoleonovy doby, jako je Georg Wilhelm Friedrich Hegel, Arthur Schopenhauer či Johann Wolfgang von Goethe, kteří byli okouzleni silou Napoleonovy osobnosti. Ale zdá se, že nejprůzračnější definice můžeme najít v díle filozofa, který popíral tradiční hodnoty, v nedokončeném spise „Vůle k moci“ Friedricha Nietzscheho. Jeho pokus o přehodnocení všech hodnot zahrnuje právě ty postuláty, které nejvíce charakterizují osobnost Napoleona Bonaparta, ale souběžně odhalují význam soudobých uměleckých děl v definici „krásna“: „Nietzsche ve svém estetickém konceptu zhmotňuje ducha klasicismu a jeho formu, jež byla s oblibou tvarována v Napoleonově oficiálním reprezentačním stylu. Ve svých úvahách hledá profil „velikého ducha dějin“, kterému, mohli bychom říci, umění empiru vědomě nastavovalo zrcadlo.“³

Napoleon podporoval talent umělců a jejich tvořivost nejen při realizaci reprezentačních děl, ale i v uměleckořemeslné produkci, a to zejména prostřednictvím Dominiquea-Vivanta Denona, kterého jmenoval do funkce generálního ředitele muzeí v roce 1802. Důvěrná znalost Denonova působení na bázi dobové korespondence, kterou autor textu předkládá v nosných kapitolách knihy, umožňuje čtenáři celkem zblízka sledovat protiklady doby a život uměleckých osobností ve službách dvora. Osobitou kapitolu v knize, věnovanou problematice oscilace mezi krásným a užitým uměním, začíná autor textem rozpravou o vývoji a změně pojmů, což však

Obr. 1. Obálka knihy *Zrcadlo moci. Pilíře moci Napoleona Bonaparta ve vizuálním umění*. NPÚ, 2018.

považujeme za přínos právě pro pochopení umělecké a uměleckořemeslné produkce dané historické epochy. Podstatu této problematiky koneckonců autor vystihl i v úvodním citátu této kapitoly, kterým přiblížil Napoleonovy reálné záměry: „Pokud by mi byl nechán čas, brzy by už ve Francii nebyla řemesla, všechna by byla uměním.“⁴ I v tomto případě totiž Napoleon zasáhl hluboko do tradičních významů a dosahem svých nároků předstihl dobu, jelikož směřoval ke spojení v tématu *Arts appliqués*. Zde má své místo vysoká profesionalita a hodnota materiálů, která se projevila v koncepci vznešených in-

■ Poznámky

1 Publikace je výstupem z výzkumného úkolu „Napoleoničtiny v mobiliárních fondech NPÚ. Dokumentace a analýza předmětů, které jsou nositeli ikonografie nebo symboliky napoleonské doby v mobiliárních fondech vybraných památkových objektů“, jako součást výzkumného cíle „Výzkum, dokumentace a prezentace movitého kulturního dědictví“, financovaného z institucionální podpory dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace (DKRVO), poskytované Ministerstvem kultury České republiky. Vědeckovýzkumný úkol, v rámci kterého byla příprava této publikace realizována, se zaměřil na výzkum movitých památek jako dokladu historického a duchovního vývoje v uměnovědných souvislostech.

2 Marian Hochel – Marta Pavlíková, *Třináctá komnata Napoleonova. Obraz Napoleona Bonaparta v mobiliárních fondech Národního památkového ústavu*, Praha 2017.

3 Marian Hochel – Marta Pavlíková, *Zrcadlo moci. Pilíře moci Napoleona Bonaparta ve vizuálním umění*, Praha 2018, s. 41.

4 Citace Napoleona Bonaparta z roku 1816, viz ibidem, s. 83.

teriérů a v celém stylovém zařízení, v estetickém a dekorativním účinku monumentů architektury, stejně jako v podobě užitkových staveb, při vytváření nových symbolů a ikonických znaků. Tam všude se projevuje nejen závažný styl empirie, ale i osobnostní přínos tvůrců (mistrovských ateliérů či manufaktur a výtvarné kreativity autorů návrhů).

Pokud jsme na jedné straně v knize vedeni cestou proměn doby a panovnického dvora velkým objemem čisté faktografie a věcné analýzy, text na druhé straně v četných citacích autentických záznamů a výroků rozkrývá emotivní stránku tohoto období, například ve vzpomínkách hraběnky Anny Potocké na návštěvu zámku Malmaison v roce 1810, což významně přispívá k dobré čitelnosti textu.

Jestliže si autor předsevzal zpřístupnit podstatné jádro Napoleonovy prezentace, plně rozvinout se mu to podařilo v kapitole „Vůle k moci v historizaci“. Zde nacházíme prameny formování Napoleonovy osobnosti. Vzpomínky, zmínky v korespondenci a fragmenty z projevů odkrývají cestu k této podstatě. Aby však autor textu ještě hlouběji odkryl „vůli k moci“ a její vnitřní rozporuplnost, otevírá v kapitole „Napoleon za zrcadlem“ pohledy do zákulisí a do principů propagandy. Snad nejvýrazněji a ve zkratce to definuje úvaha o přesvědčení baronky Germaine de Staël, že Napoleon „monopolizoval slávu sám pro sebe“, a úvaha o aplikaci zásad machiavelismu.⁵ Poučení z Machiavelliho politické filozofie nepochybně posloužila v mnohých podobách nejen v umělecké transpozici, ale i v praktických otázkách.

I když by se mohlo zdát, že se autor textu nechá místy unést přitažlivostí argumentů filozofických úvah v četných citacích, nelze mu upřít skutečnost, že právě tyto části vskutku odkrývají ikonické hodnoty řešené osobnosti a podporují srozumitelnost autorovy argumentace při analýze uměleckých interpretací. Přitom považujeme za mimořádně cenné široké spektrum poznání, které autor při své práci využil. Přivádí čtenáře z hloubek dvousetleté historie k současnému myšlení o Napoleonovi i přes schopnost nové interpretace a prezentace umění doby. Příznačně proto autor cituje slova Jeana Tularda, profesora pařížské Sorbonny, který stojí za výchovou současné generace aktivních francouzských historiků: „*Faktem je, že Napoleonův osud je shrnutím postavení člověka ve světě: znázorňuje prometeovský mýtus, vyzývající Boha, nebo božstva*“, přičemž právě síla uměleckého výrazu je dědičkou síly jeho zbraní, která se vydala na cestu vítězného tažení lidskou obrazotvorností a historickou pamětí (dodává autor).⁶

Kniha *Zrcadlo moci* je výsledkem práce autora, který je hluboce zorientovaný v dané problematice a zároveň má dar vznešeného jazyka a precizních vědeckých formulací bez zbytečných floskulí. I když ze závěru textu vyplývá, že rozsah dosavadních pub-

likací k tématu Napoleona I. je ve světovém měřítku snad neomezený, je taktéž zřejmé, že v kontextu současných dějin a vědeckých výzkumných možností se otevírají nové pohledy. Publikace vychází z výzkumu hradozámeckých fondů z teritoria Čech a Moravy a při dané interpretaci nese bezpochyby významné poselství; napoleonika dokumentují evropský kontext nadregionálního významu. Publikace má kvalitně propracované přílohy a cenný fotografický doprovod, zpracovaný s velkým smyslem nejen pro estetiku zobrazení, ale i pro faktografickou čitelnost předmětu. Kniha bude nepochybně podnětem pro odborníky i laiky, pro ty, kteří Napoleona Bonaparta, tuto ikonu evropských dějin, milují, nebo zatracují, pro všechny, kteří „*chtějí porozumět*“.⁷

Zuzana ŠEVČÍKOVÁ

■ Poznámky

5 V interpretaci autora textu v uvedené kapitole, viz ibidem, s. 132.

6 Ibidem, s. 147 a 149.

7 Ibidem, s. 301.

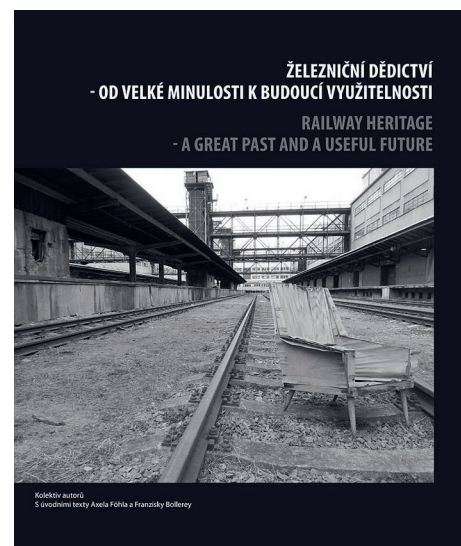
Dvě nové publikace na téma železničního stavitelství jako kulturní dědictví

Tomáš Šenberger – Lenka Popelová (editoři): *Železniční dědictví – od velké minulosti k budoucí využitelnosti*. Praha: Česká technika – nakladatelství ČVUT v Praze, 2018. 186 s. ISBN 978-80-01-06478-8.

Alena Borovcová: *Z Vídně na sever. Dvě páteřní tratě České republiky*. Ostrava: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ostravě, 2017. 208 s. ISBN 978-80-85034-97-4.

Současná železnice prochází zásadním přerodem, největším za celou dobu své existence. Rozsáhla modernizace drah, reagující na měnící se potřeby cestujících i nové technologie drážní dopravy, s sebou přináší i otázku dalšího využití stávajících nádražních budov a dalších historických pozemních staveb, pro drážní provoz nadále nepotřebných. Přesto aktuální téma historie železničního stavitelství a s ním související ochrany a nového využití drážního kulturního dědictví stojí stále poněkud na okraji zájmu odborné veřejnosti.

Tuto problematiku sleduje významným způsobem hned první ze zde recenzovaných knih. Monografie *Železniční dědictví – od velké minulosti k budoucí využitelnosti*, kterou k vydání připravil kolektiv Katedry architektury z Fakulty stavební ČVUT v Praze, se zaměřuje na dosavadní výsledky výzkumu histo-

Obr. 1. Obálka knihy *Železniční dědictví – od velké minulosti k budoucí využitelnosti*. ČVUT v Praze, 2018.

rie železniční dopravy a na příklady přibližující potenciál nového využití a úspěšnou konverzi objektů drážní architektury. Shrnuje rovněž výsledky konference „Železnice – specifika, výzvy a limity ochrany a nového využití železničního dědictví“, která se uskutečnila 20. října 2017 v Praze.

První část publikace je věnována mapování historického vývoje drážních staveb a hodnocení jejich vlivu na vývoj urbanismu, architektury, stavitelství a památkovou péči v této oblasti. Stěžejními příspěvky zde přispěla dvojice významných zahraničních odborníků. Nestor ochrany průmyslového dědictví, německý památkář Axel Föhl, přibližuje historii světových drážních staveb nejenom s ohledem na její vliv na další rozvoj architektury a stavitelství, ale také jako novodobé milníky, které přispěly k zájmu o ochranu průmyslových památek a vedly k formulaci principů zachování industriálního dědictví společnosti 19. století. Historička architektury a urbanismu, emeritní profesorka Technické univerzity v Delftu Franziska Bollerey se věnuje dlouhodobému výzkumu života metropolí ve výtvarném projevu, filmu a fotografii. Její příspěvek představil nádraží jako novodobou bránu města, tavicí kotel dopravy, společenských jevů a sociálního určení. V dalších příspěvcích jsou shrnuty dosavadní výsledky výzkumu historie železniční dopravy z pohledu památkové péče – metody, jak se vyrovnat s obřím stavebním a technickým fondem železniční sítě České republiky, nebo nastavení kritérií posuzování empiricky neměřitelné památkové hodnoty. Autoři si všímají rovněž urbanistických souvislostí zařazení železnice do urbanismu města i krajiny a jejího historického i současného vlivu na krajinný